

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

VAN ACTIE NAAR AANBEVELING

PAKKET VOOR BESLUITVORMERS

**Erasmus+ KA220-SCH Strategisch partnerschap in het
schoolonderwijs DIGITAL COMICS OF MIGRATION
2023-1-TR01-KA220-SCH-000166103**

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Van actie naar aanbeveling: Pakket voor besluitvormers

Besluitvormers spelen een cruciale rol bij het vormgeven van de omstandigheden waaronder inclusie in het onderwijs, de ontwikkeling van sleutelcompetenties en digitale transformatie plaatsvinden. Via beleid, financieringsprioriteiten, curriculumkaders, regelgeving inzake lerarenopleiding en ondersteunende diensten beïnvloeden nationale en lokale besluitvormers de onderwijskansen die studenten krijgen en de mate waarin scholen effectief kunnen inspelen op diversiteit. Onderzoek naar onderwijsbestuur toont consequent aan dat inclusieve onderwijsresultaten niet alleen afhangen van de inspanningen van individuele docenten en scholen, maar ook van systemische beleidsomgevingen die gelijkwaardigheid, participatie en toegang tot middelen bevorderen (Ainscow, 2020; European Commission, 2023). Besluitvormers hebben met name invloed op de vraag of scholen over de institutionele capaciteit beschikken om studenten met een migratie- of vluchtelingenachtergrond te ondersteunen via taalondersteuning, psychosociale diensten, initiatieven voor ouder- en gezinsbetrokkenheid en inclusieve pedagogische benaderingen. Daarnaast bepalen beleidsbeslissingen over curriculuminhoud, burgerschapsonderwijs en digitaal leren in belangrijke mate de mogelijkheden van studenten om sleutelcompetenties te ontwikkelen, zoals communicatie, kritisch denken, intercultureel begrip, digitale geletterdheid, samenwerking en democratische participatie. De ontwikkeling van deze competenties wordt in toenemende mate erkend als essentieel voor sociale cohesie en actief burgerschap in cultureel diverse Europese samenlevingen (European Council, 2018).

Het belang van besluitvormers wordt nog duidelijker in de context van migratie en gedwongen ontheemding. Onderzoek naar het onderwijs aan vluchtelingen en migranten wijst erop dat succesvolle inclusie sterk wordt beïnvloed door beleidskaders op het gebied van toegang tot scholen, taalondersteuning, voorbereiding van docenten, erkenning van eerder verworven kennis en vaardigheden en betrokkenheid van gezinnen (Dryden-Peterson, 2016; Pastoor, 2017). Beslissingen die op nationaal, regionaal en lokaal niveau worden genomen, hebben niet alleen gevolgen voor studenten, maar ook voor docenten en gezinnen, en geven vorm aan hun onderwijs- en sociale ervaringen binnen de ontvangende samenleving. Beleid dat meertalig onderwijs, interculturele dialoog en partnerschappen tussen gezinnen en scholen ondersteunt, kan bijvoorbeeld inclusie en een gevoel van verbondenheid bevorderen, terwijl versnipperde of kortetermijnbenaderingen kunnen bijdragen aan onderwijsongelijkheid en sociale uitsluiting.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Evenzo hebben investeringen in digitale infrastructuur, professionele ontwikkeling van docenten en onderwijsinnovatie directe invloed op het vermogen van scholen om gelijke kansen op digitaal leren te bieden. Onderzoek naar aanleiding van de snelle uitbreiding van digitaal onderwijs heeft aangetoond dat betekenisvolle digitalisering coherent beleid, duurzame investeringen en strategisch leiderschap vereist, en niet uitsluitend de beschikbaarstelling van technologische apparatuur (Tondeur et al., 2017; Selwyn, 2021). Besluitvormers zijn daarom centrale actoren bij het creëren van onderwijssystemen die in staat zijn om te reageren op de sociale, culturele en technologische uitdagingen die samenhangen met migratie en hedendaagse maatschappelijke veranderingen.

Binnen deze context biedt het DICOMI-project aanzienlijke voordelen voor besluitvormers die op zoek zijn naar op bewijs gebaseerde benaderingen van inclusie, digitalisering en intercultureel onderwijs. Via de digitale modules en op waargebeurde ervaringen gebaseerde strips biedt DICOMI praktische voorbeelden van hoe onderwijsinnovatie tegelijkertijd sociale inclusie, empathie, interculturele dialoog en de ontwikkeling van digitale competenties kan ondersteunen. Het project laat zien hoe migratiegerelateerde onderwerpen kunnen worden behandeld aan de hand van pedagogisch gestructureerd en leeftijdsgeschikt leermateriaal dat kritische reflectie, het innemen van verschillende perspectieven en actieve participatie stimuleert. Voor beleidsmakers en onderwijsbestuurders biedt DICOMI een overdraagbaar model dat aansluit bij Europese prioriteiten op het gebied van inclusie, democratisch burgerschap, sociale cohesie en digitale transformatie. Het project biedt ook inzicht in de manier waarop scholen studenten, docenten en gezinnen kunnen betrekken bij gezamenlijke leerprocessen die verder reiken dan het klaslokaal en de relaties binnen de gemeenschap versterken. Daarnaast laat DICOMI zien hoe digitaal verhalen vertellen en leren met behulp van strips kunnen worden geïntegreerd in bestaande curricula en tegelijkertijd de ontwikkeling kunnen ondersteunen van sleutelcompetenties die zijn opgenomen in het Europees referentiekader, waaronder cultureel bewustzijn, communicatie, burgerschap, persoonlijke en sociale competentie en digitale geletterdheid.

Voor besluitvormers ligt een van de meest waardevolle bijdragen van DICOMI in het vermogen van het project om input te leveren voor beleidsontwikkeling en onderwijsplanning. Het project genereert concrete voorbeelden van inclusieve praktijken die kunnen worden opgeschaald, aangepast en geïntegreerd in lerarenopleidingen, curriculumhervormingen, strategieën voor digitaal onderwijs en beleid inzake gezinsbetrokkenheid. Door bewijs te leveren van de manier waarop narratieve en digitale benaderingen de inclusie van migranten- en

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

vluchtelingenleerlingen kunnen ondersteunen, helpt DICOMI de kloof tussen beleidsambities en de realiteit in de klas te overbruggen. Het benadrukt tevens het belang van het combineren van technologische innovatie met mensgerichte onderwijswaarden zoals empathie, waardigheid, participatie en sociale rechtvaardigheid. Deelnemers beschouwden DICOMI daarom als meer dan alleen een onderwijsinterventie; zij zagen het als een beleidsrelevant initiatief dat besluitvormers kan ondersteunen bij het ontwerpen van inclusievere, digitaal competentere en maatschappelijk responsievere onderwijssystemen die studenten, docenten, gezinnen en bredere gemeenschappen in heel Europa ten goede komen. De discussies tijdens kleinschalige bijeenkomsten in vijf landen hebben geleid tot de volgende beleidsaanbevelingen:

Strips als onderwijsmateriaal

Deelnemers aan de kleinschalige bijeenkomsten wezen de integratie van leren met strips en digitaal verhalen vertellen in onderwijscurricula en buitenschoolse activiteiten consequent aan als een belangrijke beleidsprioriteit voor besluitvormers. Zij stelden dat hedendaagse onderwijssystemen verder moeten gaan dan traditionele onderwijsbenaderingen en innovatieve pedagogische methoden moeten omarmen die tegelijkertijd academisch leren, de ontwikkeling van digitale competenties, sociaal-emotionele ontwikkeling en intercultureel begrip ondersteunen. Deelnemers benadrukten dat strips en digitale strips een unieke educatieve waarde hebben, omdat zij narratieve, visuele en digitale elementen combineren op een manier die verschillende typen leerlingen aanspreekt en complexe maatschappelijke kwesties toegankelijker maakt. Scholen zouden daarom actief moeten worden aangemoedigd om leermateriaal te gebruiken waarin empathie, digitale vaardigheden, creativiteit en sociaal bewustzijn worden geïntegreerd. Deelnemers wezen in het bijzonder op het potentieel van strips om studenten te helpen onderwerpen als migratie, diversiteit, inclusie, discriminatie, verbondenheid en democratisch burgerschap te verkennen en tegelijkertijd vaardigheden op het gebied van kritisch denken, communicatie en digitale geletterdheid te ontwikkelen. Zij stelden dat onderwijsbeleid scholen zowel de flexibiliteit als de institutionele ondersteuning moet bieden die nodig is om dergelijke middelen in de dagelijkse onderwijs- en leerpraktijk op te nemen.

Deelnemers benadrukten daarnaast dat leren met behulp van strips niet beperkt moet blijven tot afzonderlijke projecten of aanvullende activiteiten, maar formeel moet worden geïntegreerd in nationale onderwijskaders. Zij adviseerden besluitvormers nadrukkelijk om digitale strips te erkennen als een innovatieve en effectieve pedagogische benadering die het leren binnen

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

meerdere vakgebieden kan ondersteunen. Deelnemers merkten op dat strips vakoverstijgend kunnen worden gebruikt in vakken zoals maatschappijleer, taalonderwijs, geschiedenis, burgerschapsonderwijs, kunstvakken en zelfs lessen digitale geletterdheid, waardoor studenten via multimodale leervormen met academische inhoud in aanraking kunnen komen. Het visuele en narratieve karakter van strips werd als bijzonder effectief beschouwd voor het bevorderen van empathie, perspectiefname en begrip van uiteenlopende levenservaringen, terwijl activiteiten waarbij digitale strips worden gemaakt studenten betekenisvolle mogelijkheden bieden om creativiteit, samenwerking en vaardigheden voor digitale contentproductie te ontwikkelen. Deelnemers stelden dat formele erkenning binnen het curriculum de legitimiteit van strips als onderwijsmiddel zou vergroten en docenten en scholen zou aanmoedigen om deze systematischer te gebruiken als onderdeel van inclusieve en innovatieve onderwijspraktijken.

Om een succesvolle integratie van leren met behulp van strips te ondersteunen, adviseerden deelnemers de onderwijsautoriteiten tevens om bestaande benaderingen van toetsing en evaluatie opnieuw te bezien. Zij merkten op dat de huidige beoordelingssystemen vaak prioriteit geven aan traditionele, tekstgerichte manieren om kennis aan te tonen, waardoor mogelijk niet het volledige scala aan competenties wordt gemeten dat via visuele storytelling en digitaal creatief werk wordt ontwikkeld. Deelnemers pleitten daarom voor beoordelingskaders die verschillende uitdrukkingsvormen erkennen en studenten de mogelijkheid bieden om hun leerresultaten aan te tonen via strips, digitale verhalen en andere multimodale producten. Dergelijke aanpassingen zouden scholen in staat stellen niet alleen academische kennis te beoordelen, maar ook belangrijke resultaten op het gebied van sociaal-emotioneel leren, creativiteit, empathie, communicatie, kritisch denken en digitale competentie. Deelnemers stelden dat besluitvormers, door beoordelingspraktijken te verbreden en visuele storytelling formeel te erkennen als een legitieme onderwijsbenadering, kunnen bijdragen aan het creëren van leeromgevingen die beter aansluiten bij de uiteenlopende vaardigheden en competenties die in hedendaagse samenlevingen nodig zijn. In dit verband werd de integratie van leren met behulp van strips niet alleen gezien als een pedagogische innovatie, maar als een strategische beleidsmaatregel die inclusie, digitale transformatie en de brede ontwikkeling van leerlingen binnen Europese onderwijssystemen kan ondersteunen.

Inclusief onderwijs als beleid

Deelnemers aan de kleinschalige bijeenkomsten benadrukten dat verbetering van inclusief onderwijs meer vereist dan initiatieven op klasniveau; hiervoor is duurzame ondersteuning

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

nodig via coherent en adequaat gefinancierd onderwijsbeleid. Zij stelden dat innovatieve pedagogische benaderingen zoals digitaal verhalen vertellen, leren op basis van getuigenissen en onderwijs met behulp van strips alleen op lange termijn effect kunnen hebben wanneer zij formeel worden erkend en ondersteund door besluitvormers. Deelnemers adviseerden dat onderwijsbeleid het culturele kapitaal van zowel migranten- als lokale studenten expliciet moet erkennen en benutten door uiteenlopende levenservaringen, waaronder migratieverhalen, op te nemen in officiële curricula, leermaterialen en onderwijsprogramma's. Een dergelijke benadering werd essentieel geacht om ervoor te zorgen dat studenten met verschillende achtergronden hun identiteit, geschiedenis en ervaringen binnen het onderwijs vertegenwoordigd zien. Deelnemers benadrukten dat het opnemen van waargebeurde migratieverhalen stereotypen kan uitdagen, empathie kan bevorderen en leeromgevingen kan creëren waarin diversiteit als een hulpbron in plaats van als een probleem wordt beschouwd. In dit verband werden educatieve middelen op basis van getuigenissen als bijzonder waardevol beschouwd, omdat zij authentieke perspectieven bieden die studenten helpen de menselijke dimensies van migratie, ontheemding, verbondenheid en sociale inclusie te begrijpen en tegelijkertijd interculturele dialoog en kritische reflectie bevorderen.

Deelnemers benadrukten verder dat beleid ter ondersteuning van inclusieve onderwijspraktijken niet alleen pedagogische behoeften moet aanpakken, maar ook de sociale en emotionele dimensies van leren. Zij stelden dat scholen in toenemende mate onderwijs bieden aan studenten die migratie, ontheemding, discriminatie of sociale uitsluiting hebben ervaren en dat onderwijsprofessionals gestructureerde ondersteuning nodig hebben om effectief op deze realiteiten te kunnen reageren. Daarom adviseerden deelnemers dat onderwijsautoriteiten pedagogische en psychologische ondersteuningsmodules binnen scholen verplicht stellen en voldoende financieren, zodat docenten, begeleiders en andere onderwijsprofessionals toegang hebben tot de middelen, training en expertise die nodig zijn om gevoelige onderwerpen zoals gedwongen ontheemding, vreemdelingenhaat, vooroordelen en identiteitsgerelateerde uitdagingen aan te pakken. Dergelijke ondersteuningsmechanismen werden als essentieel beschouwd voor het creëren van veilige leeromgevingen waarin moeilijke maatschappelijke kwesties op constructieve wijze kunnen worden besproken en waarin alle studenten zich gerespecteerd en gewaardeerd voelen. Deelnemers merkten op dat docenten zonder passende institutionele ondersteuning moeite kunnen hebben om betekenisvolle gesprekken over migratie en diversiteit te begeleiden, waardoor het potentieel van inclusief onderwijs om begrip en sociale cohesie te bevorderen wordt beperkt.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Deelnemers benadrukten tevens het bredere maatschappelijke belang van beleid dat inclusieve onderwijspraktijken voor zowel migranten- als lokale studenten bevordert. Zij stelden dat inclusief onderwijs niet alleen bijdraagt aan individuele onderwijsresultaten, maar ook aan de ontwikkeling van meer samenhangende, democratische en veerkrachtige samenlevingen. Door onderwijsbenaderingen te ondersteunen die empathie, perspectiefname, intercultureel begrip en respect voor diversiteit stimuleren, kunnen besluitvormers bijdragen aan het verminderen van maatschappelijke polarisatie en het versterken van de sociale cohesie binnen steeds diversere gemeenschappen. Deelnemers benadrukten dat middelen gebaseerd op getuigenissen, waargebeurde migratieverhalen en ander ervaringsgericht leermateriaal formeel moeten worden erkend als waardevolle instrumenten voor intercultureel leren, omdat zij studenten in staat stellen om op een betekenisvolle en mensgerichte manier met complexe maatschappelijke realiteiten om te gaan. Dergelijke middelen kunnen jongeren helpen een dieper begrip van diversiteit te ontwikkelen, uitsluitende opvattingen ter discussie te stellen en de burgerschaps- en sociale competenties te ontwikkelen die noodzakelijk zijn om samen te leven in pluralistische samenlevingen. Deelnemers beschouwden beleidsondersteuning voor inclusieve en innovatieve onderwijspraktijken daarom als een strategische investering, niet alleen in de kwaliteit van het onderwijs, maar ook in het sociale welzijn en de democratische toekomst van Europese gemeenschappen.

Investeren in digitalisering

Deelnemers aan de kleinschalige bijeenkomsten benadrukten consequent dat betekenisvolle digitalisering in het onderwijs duurzame investeringen vereist in zowel digitale infrastructuur als docententraining. Zij stelden dat de succesvolle implementatie van innovatieve leerbenaderingen, waaronder digitale strips, digitale storytelling en interactieve Web 2.0-activiteiten, afhankelijk is van de beschikbaarheid van moderne technologische middelen en ondersteunende onderwijsomgevingen. Deelnemers identificeerden een belangrijke systemische uitdaging: veel scholen worden nog steeds geconfronteerd met beperkingen als gevolg van verouderde technologische apparatuur, onvoldoende digitale apparaten, ontoereikende software en onbetrouwbare internetverbindingen. Hierdoor kan het onderwijspotentieel van digitale leermiddelen niet volledig worden benut en kunnen ongelijkheden in de toegang tot technologie reeds kwetsbare groepen studenten verder benadelen. Deelnemers adviseerden beleidsmakers daarom prioriteit te geven aan de modernisering van de digitale infrastructuur van scholen door voldoende financiële middelen beschikbaar te stellen, zodat alle scholen toegang hebben tot de technologische capaciteit die

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

nodig is om interactieve en multimediarijke leerervaringen te ondersteunen. Dergelijke investeringen werden als essentieel beschouwd, niet alleen om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren, maar ook om gelijke kansen te waarborgen voor alle studenten om met digitale strips, online samenwerkingstools en andere vormen van digitale contentcreatie te werken.

Deelnemers benadrukten verder dat toegang tot technologie alleen niet voldoende is om een effectieve digitale transformatie te realiseren. Zij stelden dat digitalisering gepaard moet gaan met uitgebreide beleidsmaatregelen die de institutionele capaciteit van scholen versterken om technologie op betekenisvolle wijze in onderwijs en leren te integreren. Beleidsmakers werden in het bijzonder aangemoedigd om de ontwikkeling te ondersteunen van toegankelijke digitale platforms die docenten en studenten hoogwaardige leermiddelen, samenwerkingstools en mogelijkheden voor creatieve digitale productie bieden. Deelnemers merkten op dat gecentraliseerde of gedeelde digitale platforms de verspreiding van innovatieve materialen zoals de DICOMI-modules en digitale strips zouden kunnen vergemakkelijken en tegelijkertijd een meer consistente toegang tussen scholen en regio's zouden kunnen bevorderen. Dergelijke platforms werden beschouwd als belangrijke mechanismen om digitale ongelijkheden te verkleinen en de brede toepassing van innovatieve onderwijspraktijken te ondersteunen.

Naast de ontwikkeling van infrastructuur benadrukten deelnemers de noodzaak van permanente professionele ontwikkelingsprogramma's die de digitale geletterdheid van docenten en het pedagogisch gebruik van technologie versterken. Zij stelden dat veel onderwijsprofessionals onvoldoende zijn voorbereid om digitale hulpmiddelen effectief in de klaspraktijk te integreren, ondanks de groeiende verwachting dat zij de ontwikkeling van digitale competenties bij studenten ondersteunen. Daarom zou ondersteuning op beleidsniveau gericht moeten zijn op het opzetten van langdurige en duurzame trainingsinitiatieven die docenten voorzien van de kennis, vaardigheden en het vertrouwen die nodig zijn om digitale technologieën op creatieve en inclusieve wijze te gebruiken. Deelnemers benadrukten dat trainingen verder moeten gaan dan technische vaardigheden en ook pedagogische benaderingen moeten omvatten voor het gebruik van digitale hulpmiddelen ter bevordering van samenwerking, creativiteit, kritisch denken, inclusie en sociaal-emotioneel leren. Door gelijktijdig te investeren in infrastructuur, digitale platforms en de capaciteitsopbouw van docenten kunnen beleidsmakers de voorwaarden creëren die nodig zijn voor een gelijkwaardigere en effectievere digitale transformatie van het onderwijs, zodat alle studenten kunnen profiteren van innovatieve leermogelijkheden, ongeacht hun sociaaleconomische of geografische omstandigheden.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Aanbeveling inzake de aard van beleidsontwikkeling

Deelnemers aan de kleinschalige bijeenkomsten benadrukten dat effectief onderwijsbeleid gebaseerd moet zijn op onderzoeksgegevens en moet worden ontwikkeld door middel van duurzame samenwerking tussen een breed scala aan belanghebbenden. Zij stelden dat complexe onderwijsuitdagingen zoals migratie, inclusie, digitale transformatie en sociale cohesie niet succesvol kunnen worden aangepakt via geïsoleerde beleidsbeslissingen, maar samenwerkingsgerichte benaderingen vereisen waarin de expertise en ervaringen van scholen, universiteiten, onderwijs-NGO's, lokale overheden en maatschappelijke organisaties worden samengebracht. Deelnemers benadrukten dat universiteiten op onderzoek gebaseerde kennis en expertise op het gebied van evaluatie kunnen bijdragen, terwijl scholen praktische inzichten bieden in de realiteit van het klaslokaal en de behoeften van studenten. Onderwijs-NGO's en maatschappelijke organisaties werden als bijzonder belangrijke partners beschouwd vanwege hun ervaring met kwetsbare bevolkingsgroepen, migrantengemeenschappen en sociaal achtergestelde groepen. Lokale overheden werden eveneens aangemerkt als belangrijke actoren bij het coördineren van middelen, het ondersteunen van gemeenschapsbetrokkenheid en het waarborgen dat onderwijsinitiatieven aansluiten bij lokale behoeften en contexten. Deelnemers adviseerden besluitvormers daarom mechanismen in te voeren voor regelmatig overleg, het opbouwen van partnerschappen en kennisuitwisseling tussen deze belanghebbenden, om responsiever, op bewijs gebaseerd en duurzamer onderwijsbeleid te ontwikkelen.

Deelnemers benadrukten daarnaast dat toekomstige onderwijsinitiatieven een bredere en inclusievere benadering van belanghebbenden moeten hanteren. Zij adviseerden beleidsmakers in het bijzonder om actief projecten te ondersteunen waarbij ouders, gezinnen en particuliere onderwijsinstellingen naast publieke actoren worden betrokken. Ouders werden beschouwd als essentiële partners voor inclusie in het onderwijs, omdat hun deelname de betrokkenheid van studenten kan versterken, sociale integratie kan ondersteunen en de communicatie tussen scholen en gemeenschappen kan verbeteren. Deelnemers stelden dat beleid de systematische betrokkenheid van gezinnen bij de planning, uitvoering en evaluatie van onderwijs moet stimuleren, met name bij projecten die gericht zijn op migratie, diversiteit en inclusie. Ook particuliere onderwijsinstellingen werden beschouwd als belangrijke bijdragers aan onderwijsinnovatie, de ontwikkeling van middelen en de verspreiding van goede praktijken. Door een bredere groep belanghebbenden te betrekken, kunnen onderwijsinitiatieven profiteren van uiteenlopende perspectieven, expertise en middelen en tegelijkertijd een sterker gevoel van gedeelde verantwoordelijkheid voor onderwijsresultaten bevorderen.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Deelnemers merkten tevens op dat collaboratieve beleidsvorming zowel de kwaliteit als de legitimiteit van onderwijshervormingen kan vergroten. Beleid dat via dialoog en partnerschap wordt ontwikkeld, sluit waarschijnlijk beter aan bij de realiteit die studenten, docenten, gezinnen en gemeenschappen ervaren, waardoor de relevantie en effectiviteit ervan toenemen. Daarnaast kan samenwerking tussen belanghebbenden de uitwisseling van innovatieve praktijken bevorderen, de opschaling van succesvolle interventies ondersteunen en het maatschappelijk vertrouwen tussen onderwijsactoren versterken. Deelnemers riepen daarom op tot beleidskaders die langdurige partnerschappen tussen verschillende sectoren bevorderen en de gezamenlijke ontwikkeling van onderwijsoplossingen stimuleren. Dergelijke benaderingen werden als bijzonder belangrijk beschouwd bij het aanpakken van opkomende uitdagingen op het gebied van migratie, digitalisering, inclusie en democratische participatie. Door toekomstige projecten te ondersteunen waarbij scholen, universiteiten, NGO's, lokale overheden, maatschappelijke organisaties, ouders en particuliere onderwijsinstellingen worden betrokken, kunnen besluitvormers bijdragen aan de ontwikkeling van inclusievere, op bewijs gebaseerde en maatschappelijk responsievere onderwijssystemen die in staat zijn tegemoet te komen aan de behoeften van diverse Europese gemeenschappen.

Referenties

- Ainscow, M. (2020). Promoting inclusion and equity in education: Lessons from international experiences. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 6(1), 7–16.
<https://doi.org/10.1080/20020317.2020.1729587>
- Dryden-Peterson, S. (2016). Refugee education in countries of first asylum: Breaking open the black box of pre-resettlement experiences. *Educational Researcher*, 45(9), 473–482.
<https://doi.org/10.3102/0013189X16683398>
- Pastoor, L. D. W. (2017). Reconceptualising refugee education: Exploring the diverse learning contexts of unaccompanied young refugees upon resettlement. *Intercultural Education*, 28(2), 143–164. <https://doi.org/10.1080/14675986.2017.1295572>
- Selwyn, N. (2021). *Education and technology: Key issues and debates* (3rd ed.). Bloomsbury Academic.
- Tondeur, J., van Braak, J., Ertmer, P. A., & Ottenbreit-Leftwich, A. (2017). Understanding the relationship between teachers' pedagogical beliefs and technology use in education: A

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

systematic review of qualitative evidence. *Educational Technology Research and Development*, 65(3), 555–575. <https://doi.org/10.1007/s11423-016-9481-2>

European Council. (2018). *Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning*. Official Journal of the European Union, C189, 1–13.

European Commission. (2023). *European Education Area: Progress report on inclusion, equity and digital transformation in education*. European Commission.